

คติความเชื่อ เรื่อง สมเด็จพระจักรพรรดิราช ที่ปรากฏในพระนามพระราชโอรสพระราชธิดา รัชกาลที่ 5

Chakravartin Belief Appearing in the Names of King Rama V's Sons and Daughters

กฤตนันท์ ในจิต / Kittanan Naijit

นักวิชาการศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Educator, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

วันที่รับบทความ 18 เมษายน 2566 / แก้ไขบทความ 17 สิงหาคม 2566 / ตอบรับบทความ 29 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคติพระจักรพรรดิราชในชนชั้นปกครอง โดยเฉพาะสยามประเทศที่รับเอาคติความเชื่อในเรื่องดังกล่าวเพื่อเป็นการเพิ่มสถานะทางการปกครอง ของพระมหากษัตริย์เข้าสู่สถานะพระเจ้าจักรพรรดิราช ซึ่งมีหลักแนวคิด และทฤษฎีอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ 1. บุญกุศลที่ทำให้คนใดคนหนึ่งมาเกิดเป็นพระจักรพรรดิราช 2. สิ่งมงคลที่เป็นสัญลักษณ์แห่ง พระมหากษัตริย์ และ 3. แนวการปฏิบัติตนของพระมหากษัตริย์

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร งานวิจัย และนำมาเรียบเรียงพบว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงสืบพระราชสันตติวงศ์ในพระราชวงศ์จักรี มีคติความเชื่อในเรื่อง พระจักรพรรดิราชผ่านการปกครอง ธรรมเนียมประเพณี และในประเด็นที่ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่า มีความ เกี่ยวเนื่องกันในคติพระจักรพรรดิราชอย่างมีนัยสำคัญ คือ การพระราชทานพระนามพระราชโอรส พระราชธิดา ซึ่งความหมายที่ถอดออกมานั้นมีความสัมพันธ์และสอดคล้องเกี่ยวกับรัตนทั้ง 7 และจาก การศึกษาทำให้ทราบว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีคุณสมบัติเทียบเคียงเยี่ยง พระมหากษัตริย์

คำสำคัญ: พระจักรพรรดิราช พระราชโอรสธิดาในรัชกาลที่ 5 คติความเชื่อ

Abstract

This article is an academic article whose main objective was to study the belief in Chakravartin of the ruling class, especially in Siam, a country where such belief has been adopted in order to increase the king's administrative status and become the Chakravartin king. The theoretical concepts comprise three elements: 1) great merit that renders

a person destined to be the Chakravartin king, 2) auspicious tokens symbolizing the Chakravartin king, and 3) the Chakravartin king's manners.

The results, derived from a study of relevant research and documents, revealed that King Chulalongkorn (Rama V), who succeeded to the throne of the Chakri Dynasty, had the belief in Chakravartin through the way he governed the country and traditions. Particularly, there was a significant issue involved in the Chakravartin belief, that is, the names of his sons and daughters, whose meanings were related to the seven sacred jewels. It was also found that King Chulalongkorn had qualities comparable to those of the Chakravartin king.

Keywords: Chakravartin, Sons and Daughters of King Rama V, Belief

1. บทนำ

เรื่องราวในอดีตชาติของพระโคตมพุทธเจ้า คือ สมัยที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ พระองค์ทรงนำมาเล่าให้พระสงฆ์ได้สดับรับฟังในโอกาสต่าง ๆ เพื่อแสดงหลักธรรมสุภาษิตที่พระองค์ทรง ประสงค์ ซึ่งเรียกเรื่องในอดีตของพระองค์นี้ว่าชาดก ชาดกต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าคล้ายนิทาน บางครั้งจึงเรียกว่า นิทานชาดก โดยชาดกสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ชาดกนิบาต ชาดกในนิบาต หรือที่เรียกว่า นิบาตชาดก หมายถึง ชาดกทั้ง 547 เรื่องที่มีอยู่ใน คัมภีร์ขุททกนิกายของพระสุตตันตปิฎก ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี นิบาตชาดกแต่งเป็นคาถาคือ ฉันทลักษณ์ล้วน ๆ โดยจะมีการแต่งขยายความเป็นร้อยแก้วคือรูปแบบคาถาสุภาษิต เหตุที่เรียกว่า นิบาตชาดก ก็เพราะว่า ชาดกในพระไตรปิฎกนี้จะถูกจัดหมวดหมู่ตามจำนวนคาถา มีทั้งหมด 22 หมวด หรือ 22 นิบาต นิบาตสุดท้ายคือ นิบาตที่ 22 ประกอบด้วยชาดก 10 เรื่อง หรือที่เรียกว่า "ทศชาติชาดก"

2. ชาดกนอกนิบาต หมายถึง ชาดกที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นชาดกที่ภิกษุชาวเชียงใหม่ ได้รวบรวมเรื่องราวมาจากนิทานพื้นบ้านไทยมาแต่งเป็นชาดก ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2000-2200 ชาดกนี้ เรียกอีกชื่อว่า "ปัญญาชาดก" แปลว่า ชาดก 50 เรื่อง และรวมกับเรื่องในปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง



ภาพที่ 1 พระพุทธมหาจักรพรรดิ วัดนางนองวรวิหาร

ที่มา: หอสมุดวังท่าพระ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550

จักเห็นว่าชาดกที่อยู่นอกนิบาต เป็นชาดกที่เกิดขึ้นใหม่และยังมีหลักฐานปรากฏว่าถูกแต่งขึ้นยึดโยงมาจากนิทานพื้นบ้าน หรือ เค้าโครงมาจากชาดกในนิบาตบางส่วน ซึ่งบางครั้งยังแตกออกเป็นพระสูตรต่าง ๆ อีกมากมาย อันเป็นอิทธิพลมาจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังแว่นแคว้นต่าง ๆ ย่อมได้รับอิทธิพล หรือ แรงสนับสนุนจากผู้มีอำนาจ ตลอดทั้งประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ในการที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความศรัทธาในบรรพพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ

ผู้ศึกษาพบว่าทั้งที่เป็นชาดก หรือ พระสูตร ต่างถูกกล่าวถึงชีวประวัติ (พุทธประวัติ) หรือประวัติของพระพุทธเจ้าในชาติต่าง ๆ ที่ล่วงมาแล้ว จึงทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจในพระสูตรหนึ่ง คือ ขมพูปติสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก จัดอยู่ในหมวดสุดตสังคหะ คือ หนังสือในหมวดสุดตันตปิฎก กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระองค์เป็นพระจักรพรรดิราช ทรมานท้าวมหาชมพูผู้เป็นมิถิลาธิราชจนท้าวมหาชมพูเลื่อมใสออกผนวชเป็นพระอรหันต์สันนิษฐานว่าน่าจะมีต้นเค้ามาจากคัมภีร์ฝ่ายมหายานและนำมาแต่งเป็นภาษาบาลีในภายหลัง พบต้นฉบับในประเทศไทย ประเทศพม่า ประเทศกัมพูชา และประเทศลาว เป็นต้น (ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, 2559)

คติเรื่องพระมหาจักรพรรดิราชถูกนำมาปรับให้มีตำนานพุทธประวัติ หลักฐานที่เก่าที่สุดของการรับคตินี้ปรากฏใน “จกักวัตติสีหนาทสต” ในทหะนิกายะ ซึ่งคงบันทึกในสมัยที่ใกล้เคียงกับพระเจ้าอโศกมหาราช ราว 300 ปี ก่อนคริสตกาล อันเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า “ความเป็นพระจักรพรรดิราช” เป็นยอดปรารถนาและเกียรติยศของพระราชาทั้งปวง และตำแหน่งพระมหาจักรพรรดิราชมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าตำแหน่งบรมศาสดา ดังเรื่องราวพราหมณ์ผู้หนึ่งเมื่อได้เห็นพระมหาบุรุษลักษณะของพระพุทธองค์แล้วได้ทำนายว่า ในกาลภายหน้าถ้าพระพุทธองค์ไม่ได้เป็นพระมหาจักรพรรดิราช ก็จะได้เป็น

พระบรมศาสดา ซึ่งความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์พรตราชานั้น ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาในสมัยต่อมา ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ 3 ส่วนใหญ่ คือ 1. บุญกุศลที่ทำให้คนใดคนหนึ่งมาเกิดเป็นพระมหากษัตริย์พรตราช 2. สิ่งมงคลที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระมหากษัตริย์พรตราช และ 3. แนวการปฏิบัติตนของพระมหากษัตริย์พรตราช เรียกว่า “จักรวรรดิวัตร” (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, มปป.)

คำนำวล คำมณี (2560) กล่าวว่าเรื่องชมพูตินี้จะแพร่หลายจากพม่าเข้าสู่ประเทศไทย และประเทศลาวโดยพระสงฆ์ภิกษุเถรวาทที่เป็นชาวมอญ มีการค้นพบการสวดมนต์โดยพระสงฆ์ 3 รูป แทนพระพุทธเจ้า พระเจ้าราชาธิราช และพระเจ้าชมพูติ ในประเทศไทยได้รับความนิยมมากในสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ มีหลักฐานปรากฏในสมัยอยุธยาจะเห็นเป็นหลักฐานประจักษ์ว่ามีการให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยปรากฏในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง คือ “สมเด็จพระมหากษัตริย์” (พระนามเดิม พระเทียรราชา) เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 15 ทรงได้รับการยกย่องว่ามีบุญญาธิการมาก เพราะทรงมีช้างเผือกในครอบครองถึง 7 ช้าง จึงมีพระสมัญญาว่า พระเจ้าช้างเผือก พ.ศ. 2048 - พ.ศ. 2091 และยังคงได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง คือ พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย และปรากฏหลักฐานว่าในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่งส่งหนังสือชมพูติวัตถุไปให้แก่พระเจ้าเกียรติศิริ กษัตริย์ลังกาผ่านพระสงฆ์ซึ่งเดินทางมาสืบพระพุทธศาสนา ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังเฉพาะในภาคกลาง ภาคเหนือของประเทศไทยบางส่วน (เอนก มากอนันต์, 2562) และในส่วนที่เป็นลายลักษณ์อักษรในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ปรากฏใน “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งมุ่งเน้นสั่งสอนผู้อ่านให้บำเพ็ญบุญจนสามารถเข้าถึงนิพพานได้ แต่ในไตรภูมิพระร่วงนั้นยังได้กล่าวสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาที่สื่อถึงทั้ง 3 ส่วนของพระมหากษัตริย์พรตราช คือ รัตนแก้วทั้ง 7 ประการ และยังมีเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับบุญแต่ก่อนซึ่งเป็นเนื้อหาอันประกอบเป็นคติความเชื่อในเรื่องพระจักรพรรดิราชอีกด้วย

ผู้ศึกษาได้เห็นถึงความสำคัญในคติพระจักรพรรดิราช โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงได้รับพระราชสมัญญานามที่เด่นชัด คือ พระปิยมหาราช และพระพุทธเจ้าหลวง อีกทั้งยังทรงมีพระราชกรณียกิจอันมากมายนานัปการ สอดคล้องต่อจักรวรรดิวัตร อีกทั้งยังปรากฏรัตนแก้วทั้ง 7 ที่สามารถเทียบเคียงตามคติพระจักรพรรดิราช ซึ่งผู้ศึกษาได้เรียบเรียงดังต่อไปนี้

2. คติพระจักรพรรดิราชที่ปรากฏราชสำนักสยามตอนต้น

คติความเชื่อในพระจักรพรรดิราช หรือ สมเด็จพระมหากษัตริย์พรตราช มีความแพร่หลายในแถบประเทศไทย นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จึงทำให้ปรากฏเป็นความเชื่อผ่านสัญลักษณ์ นัยยะรูปแบบต่าง ๆ อาทิ จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม และความเชื่ออื่น ๆ อีกมากมายซึ่งโดยมากมักปรากฏในราชสำนักเพื่อแสดงความมีอำนาจของพระมหากษัตริย์ และการแสดงถึงความมีบุญญาธิการ แส่นยานภาพต่ออาณาประชาราษฎร์ทั้งที่อยู่ในแผ่นดินปกครอง และแผ่นดินอื่น ๆ จวบจนมาถึงราชสำนัก

ไทยสมัยรัตนโกสินทร์คติความเชื่อเรื่องสมเด็จพระจักรพรรดิราชนั้นปรากฏผ่านเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งนัยยะแห่งคตินี้เป็นการสร้างความชอบธรรมของกษัตริย์ให้มีฐานะพระบรมเดชาณุภาพประดุจเทพเจ้านี้ หรือ พระเป็นเจ้าในอุดมคติ แม้จะเริ่มต้นและสร้างเสริมด้วยพิธีพราหมณ์แต่ก็จำเป็นต้องใช้สัญลักษณ์ บางอย่างในการสร้างสิทธิธรรมนั้นด้วยลักษณะอย่างนี้อาจเห็นได้ชัดจากเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ โดยเฉพาะ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ของพระมหากษัตริย์ประกอบไปด้วย พระมหาพิชัยมงกุฎ พระแสงขรรค์ชัยศรี พัดโบก วาลวิชนี ธำมรงค์ และฉลองพระบาทเชิงงอน นับรวม 5 ประการ จึงเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า “เบญจราชกกุธภัณฑ์” ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์และใช้ประกอบในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, 2559)

นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์จึงจำเป็นต้องสร้างบุญญาบารมีอันเป็นพระบรมเดชาณุภาพทางการปกครองไพร่ฟ้าประชาชน รวมไปถึงประเทศราชอาณานิคมน้อยใหญ่ทั้งปวงและเพื่อเป็นการสื่อให้เห็นถึงการยอมรับในข้อนี้ คติทางความเชื่อในเรื่องสมเด็จพระจักรพรรดิราช จึงเข้ามามีบทบาทในราชสำนักสยามประเทศขณะนั้น อาทิ การสถาปนาเครื่องราชกกุธภัณฑ์ และสิ่งที่ยืนยันอีกประการว่าราชสำนักสยามประเทศในขณะนั้นยังปรากฏความเชื่อในเรื่องสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชูปโภคอย่างเด่นชัด ซึ่งปรากฏในพระปรมาภิไธยบางส่วนที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ ดังนี้ “... พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรบรมมหากษัตริย์รัตนโกสินทร์...” (อุดม เขยกิจวงศ์, 2550) นอกจากนี้ยังทรงพระราชอุทิศถวายเป็นอามิสบรรณาการแด่องค์พระพุทธรูปรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ซึ่งแต่เดิมเป็นพระพุทธรูปหยกสีเขียวเข้มธรรมชาติ ให้มีเครื่องทรงอย่างองค์สมเด็จพระจักรพรรดิราช อันประกอบไปด้วยเครื่องทรงสำหรับ 3 ฤดู ที่แตกต่างกันออกไป (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2564)



ภาพที่ 2 ภาพวาดพระแก้วมรกตทรงเครื่อง 3 ฤดู บนผืนผ้าที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดให้คณะราชทูตสยามเชิญไปถวายพระจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 แห่งฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. 1861 (พ.ศ. 2404) ที่มา: ลือชัย พิตจำรุธ, 2559

นับตั้งแต่การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระราชธานีแห่งใหม่โดยมีพระมหากษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์ล่วงมาเป็นรัชกาลต่าง ๆ ตามลำดับ เมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มีพระราชปรารภว่า ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงหล่อพระศรีสรรเพชญ์ และพระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อ ๆ มา ทรงหล่อพระรูปสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ผู้ทรงเป็นบรมกษัตริย์ขึ้นไว้สักการบูชา ด้วยอาศัยปรารภเหตุทั้งสองอย่างนี้ จึงทรงพระราชศรัทธาสร้างพระพุทธรูปใหญ่ หุ้มด้วยทองคำ เพื่อให้เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ รัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษาพระภิกษุสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ มหามงกุฎเมื่อครั้งยังผนวช จึงมีพระราชดำริว่าพระพุทธรูปควรมีความสูงในราวหกศอก จึงได้ทรงพระราชอุทิศพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง อย่างพระจักรพรรดิราช 2 องค์ จารึกพระนามองค์หนึ่งว่า พระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช จักรพรรดินารอบพิตร อีกพระองค์หนึ่งจารึกพระนามว่า พระพุทธเลิศหล้าสุลาลัย ทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระบรมชนกนาถธรรมิกราชพิตร แต่เดิมรัชกาลก่อนหน้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เรียกว่า แผ่นดินตัน และแผ่นดินกลาง ตามลำดับ พระองค์จึงทรงหวั่นวิตกว่า ประชาชนจะเรียกแผ่นดินของพระองค์ว่า "แผ่นดินปลาย" ซึ่งหมายถึงสิ้นสุดสมัยรัตนโกสินทร์ อันจะเป็นอัปมงคล จึงมีพระบรมราชโองการให้ตั้งนามแผ่นดินตามพระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง 2 พระองค์ แผ่นดินตันให้ใช้ว่าแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลก แผ่นดินกลางให้ใช้ว่าแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าสุลาลัย ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เปลี่ยนสร้อยพระนามเป็น “นาลาย” (คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562)

เหตุการณ์ในการสถาปนาพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระจักรพรรดิราชนั้น เป็นการยืนยันหลักฐานทางความเชื่อในคติพระจักรพรรดิราช ที่รัชกาลต่อมายังคงสืบทอดแนวคิดและเป็นการสถาปนาพระมหากษัตริย์ให้มีพระราชสถานะทางอำนาจที่สูงส่งดุจเทพยดาและมีบุญญาธิการตามที่ชาดกขมพูบตีได้กล่าวมาแล้วว่า พระจักรพรรดิราชนั้นมีสิ่งอันเป็นรัตนมงคลแก้ว 7 ประการ ประกอบด้วย 1. จักรแก้ว (จักรทิพย์) 2. ช้างแก้ว 3. ม้าแก้ว 4. มณีแก้ว 5. นางแก้ว 6. ขุนคลังแก้ว 7. ขุนพลแก้ว อันเป็นเหตุให้เครื่องทรงในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหรือที่เรียกกันว่า ฉลองพระองค์บรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ เป็นฉลองพระองค์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นนัยแห่งองค์พระมหากษัตริย์ผู้มีพระบรมเดชานุภาพทัดเทียมพระจักรพรรดิราชนั่นเอง นอกจากนั้นยังมีเครื่องบรมขัตติยราชวรภรณ์อันเป็นเครื่องประดับแสดงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ในทีนี้ หมายถึง เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศแห่งพระมหากษัตริย์ซึ่งพระครูพราหมณ์เป็นผู้ทูลเกล้าฯ ถวาย ประกอบด้วยพระสังวาลพราหมณ์ธรรมาภรณ์ ทรงรับแล้ว ทรงสวมพระองค์เฉวียงพระอังสาซ้าย พระสังวาลนพรัตนราชวรภรณ์ เป็นสังวาลแผดทำด้วยทองคำล้วน มีดอกประจำยาม 36 ดอก ทำด้วยทองคำฝังนพรัตนดอกกละชนิดสลับกันไปตลอดทั้งสาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างเมื่อพุทธศักราช 2400 - 2402 เมื่อทรงรับแล้ว

ทรงสวมพระองค์เฉวียงพระอังสาขวาพระสังวาลพระนพ ทำด้วยทองคำล้วน มี 3 เส้น มีดอกประจำยาม ประดับอัญมณีนพรัตน์ 1 ดอก สร้างมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ทรงรับแล้ว ทรงสวมพระองค์เฉวียงพระอังสาขวาพระอัมรงค์วิเชียรจินดา และพระอัมรงค์รัตนวราวุธ ทรงรับมาแล้วทรงสวมซึ่งริเริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในคติความเชื่อ แม้ว่าการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จัดเป็นพระราชพิธีทางคตินพราหมณ์ก็ตาม หากแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงออกผนวชและมีความรู้แจ้งในการพระศาสนา จึงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ความสำคัญทั้งในเชิงพระพุทธศาสนา และคตินพราหมณ์ ให้ดำเนินไปด้วยกันโดยไม่ผิดจารีตและธรรมเนียมที่นับถือและปฏิบัติกันมาแต่เดิม ฉลองพระองค์บรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ และเครื่องบรมขัตติยราชวรารมณ์อันเป็นของมีค่า มีความงดงามที่วิจิตรอลังการ ซึ่งเป็นเครื่องสูงที่ผู้ครอบครองมิได้เฉพาะผู้ที่มีบุญญาธิการมากในที่นี้หมายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อันเป็นบุคคลที่ประจักษ์ด้วยพระราชกานีดอันแวดล้อมไปด้วยบุญญาธิการอย่างยิ่ง อีกทั้งพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระมหากษัตริย์ก็ได้นำแนวคิดในการสร้างถวายเป็นพุทธานุภาพมาจากเครื่องทรงพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562)



ภาพที่ 3 พระพุทธรูปยอผ้าจุฬาโลก ภาพที่ 4 พระพุทธรูปเลิศล้ำภักดิ์
ที่มา: หอสมุดพิพิธศิลปาคาร, 2561

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชินีนาถ พระมเหสี พระราชเทวี ตลอดจนทั้งเจ้าจอม ที่คอยถวายงานรับใช้ต่างพระเนตรพระกรรณหลายพระองค์/หลายคน จึงทำให้ทรงมีมหาสาขาแห่งพระราชสกุลวงศ์สืบเนื่องกันไปหลายสาขา ทั้งพระราชโอรส พระราชธิดา เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถหลายพระองค์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ยังทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในด้านการศึกษาของพระราชโอรสพระราชธิดา ดังปรากฏในการสนับสนุนให้ได้รับการศึกษาทั้งในและนอกประเทศ และเมื่อสำเร็จการศึกษาก็ก่อมาพาความเจริญรุ่งเรืองกลับมาสู่สยามประเทศ พระราชโอรสหลายพระองค์มีคุณูปการต่อบ้านเมืองสยามอย่างยิ่ง ทั้งในด้านการทหาร เศรษฐกิจ การแพทย์ การศึกษา และการพระศาสนา เป็นต้น ความรุ่งเรืองเหล่านั้นล้วนมาจากพระราชอุตสาหะในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมุ่งหวังให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและทัดเทียมอาณาประเทศอื่น ๆ จึงได้รับการถวายสมัญญานามว่า “พระพุทธเจ้าหลวง” (ซึ่งเป็นการถวายพระสมัญญานามหลังจากเสด็จสวรรคตแล้ว) (ส. พลายน้อย, 2553)

ดังที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น ผู้ศึกษาจึงตั้งข้อสังเกตว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการเหมาะสมแก่การดำรงพระองค์เยี่ยงพระมหากษัตริย์พรต ด้วยทรงมีรัตนทั้ง 7 ประการ ที่ปรากฏขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ดังตารางที่ผู้ศึกษายกมาอธิบายต่อไปนี้

ตารางแสดงรัตนทั้ง 7 ที่ปรากฏในรัชกาลที่ 5

รัตนทั้ง 7	รายการสิ่งที่ปรากฏในรัชกาลที่ 5
จักรแก้ว (จักรรัตน)	เครื่องราชกกุธภัณฑ์ อันปรากฏมีตรี และจักร
ช้างแก้ว (หัตถิรัตน)	ทรงมีช้างคู่บารมี 19 ช้าง คือ พระเศวตวรารณ, พระมหารพีพรณคชพงษ์, พระเศวตสุภาพรรณ, พระเทพขรัตนกิริณี, พระศรีสวัสดิเศวตวรณ, พระบรมทันตวรลักษณ, พระเศวตวรลักษณ, พระเศวตวรสรรพางค์, พระเศวตวิสุทธิเทพา, พระเศวตสุนทรสวัสดิ์, พระเศวตสกลวโรภาส, พระเศวตรุจิราภาพรรณ, พระเศวตวรนาเคนทร์, ช้างพลายเผือกเอก, พระศรีเศวตวรณิภา, พระเศวตอุดมวารณ, ช้างพลายสีประหลาด 2 เชือก, เจ้าพระยาไชยานุภาพ (สายสุนีภัย สิงห์ศน์, 2547)
ม้าแก้ว (อัสสรรัตน)	ไม่ปรากฏว่ามีม้าสำคัญในรัชสมัยของพระองค์ หากแต่ปรากฏว่าปลายรัชกาลที่การสร้างพระบรมรูปทรงม้า ซึ่งได้แบบอย่างมาจากพระบรมรูปทรงม้าของพระเจ้าอัลฟอนโซที่ 12 แห่งสเปน ซึ่งจักรวรรดิสเปน (สเปน: Imperio Español) เป็นหนึ่งในจักรวรรดิที่ใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลก และเป็นหนึ่งในจักรวรรดิโลก (global empire) จักรวรรดิแรกที่มีดินแดนและอาณานิคมใน

รัตนะทั้ง 7	รายการสิ่งที่ปรากฏในรัชกาลที่ 5
	ยุโรป, อเมริกา, เอเชีย และโอเชียเนีย มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2479)
แก้วมณี (มณีรัตนะ)	สำนักราชเลขาธิการกรุงสยาม มีจดหมายถึง Jules Glaenger ที่พำนักอยู่ โรงแรมโอเรียนเต็ล (ช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2451) เพื่อแจ้งถึงการมอบหนังสือแต่งตั้งคาร์เทียร์เป็นผู้จำหน่ายเครื่องเพชรพลอยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม โดยลงวันที่ในจดหมายคือ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1907 การแต่งตั้งนี้มีขึ้นหลังการเสด็จนิวัติพระนครจากการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2450 กล่องกระดาศที่บรรจุสมุดบัญชีรายการเครื่องประดับของคาร์เทียร์ที่นำมาจัดแสดงในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง เนื่องในงานพระราชพิธีรัชมหงคลาภิเษก และงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 40 ปี ซึ่งจัดในวันที่ 11-13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2451 นอกจากนี้ยังมีพระราชธิดาอีกหลายพระองค์ที่ทรงเปรียบดั่งแก้วมณีรัตนะ (VOGUE Thailand, 2561)
นางแก้ว (อิตถีรัตนะ)	ปรากฏในหนังสือ เรื่อง "สตรีคู่พระทัย" ในราชสำนักสยาม รัชกาลที่ 5 นั้นมีอยู่หลายพระองค์ ซึ่งแต่ละพระองค์ล้วนมีคุณสมบัติเป็นนางแก้วทั้งสิ้น อาทิ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี, สมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า, สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ, เป็นต้น (คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2566)
ขุนคลังแก้ว (คหปติรัตนะ)	พระยาโชฎีกะราชเศรษฐี (ฮวด โชติกะพุกกณะ) ซึ่งเป็นคหบดีที่มีบทบาทในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยได้รับราชทินนามอันเป็นเฉพาะว่า “ราชเศรษฐี” ซึ่งฮวด โชติกะพุกกณะ ยังมีบทบาทด้านการค้า และอสังหาริมทรัพย์ในสมัยนั้นอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งท่านที่โดดเด่น คือ พระอนุวัณน์ ราชนิยม (อง เตชะวนิช) มีส่วนในการบริจาคทรัพย์เงินและได้สร้างสาธารณประโยชน์ไว้อย่างมากมาย เช่น ถนน, สะพานหงอกุทิศ สะพานนิยมนฤนาถ สะพานอนุวัณน์โรตม, โรงเรียนวัดสะพานสูง, โรงเรียนเผยอิง เมื่อ พ.ศ. 2463, ศาลเจ้าเก่าถนนทรงวาด, ศาลเจ้าไต้ฮงกง, ก่อสร้างท่าน้ำหัวเข้ยม, ริเริ่มก่อตั้งโรงพยาบาลเทียนฟ้า เป็นต้น (ส. พลายน้อย, 2553)
ขุนพลแก้ว (ปริณายกรัตนะ)	ในด้านของขุนพลแก้วนี้พระองค์ทรงมีพระราชโอรสที่เป็นดังขุนพลแก้วหลายพระองค์ อาทิ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์

รตนะทั้ง 7	รายการสิ่งที่ปรากฏในรัชกาลที่ 5
	กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระราชโอรสอีกหลายพระองค์ที่ทรงเปรียบดังขุนพลแก้ว (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ, 2548)

ที่มา: กฤตนันท์ ในจิต, 2566

3.คติสมเด็จพระจักรพรรดิราชที่ปรากฏในพระนามพระราชโอรสพระราชธิดา รัชกาลที่ 5

คติความเชื่อเรื่องพระจักรพรรดิราช ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แม้จะได้ปรากฏในรูปแบบจิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งเป็นนัยที่จับต้องและเข้าถึงได้โดยง่าย หากแต่ปรากฏผ่านการบริหารราชกิจต่าง ๆ และมีอีกประการหนึ่งที่ผู้เขียนได้เล็งเห็นและวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องนั้นก็คือ พระนามพระราชโอรส และพระราชธิดาที่แม้ว่าจะประสูติต่างพระราชมารดา แต่เมื่อนำมาร้อยเรียงและถอดความหมายออกมาจกพบว่ามีความเชื่อในเรื่องพระจักรพรรดิราช ผสมเข้าไปอยู่ ซึ่งมูลเหตุแห่งการพระราชทานพระนามพระเจ้าลูกเธอ และพระเจ้าลูกยาเธอ อันเป็นพระราชโอรส พระราชธิดาที่ทรงพระราชอิสริยยศ “เจ้าฟ้าชั้นเอก” หรือชั้น “ทูลกระหม่อม” ที่ทรงเจริญพระชนม์โดยลำดับ มีการพระราชทานทั้งสิ้น 18 พระองค์ ซึ่งพระนามแห่งพระราชโอรส พระราชธิดานั้น นอกจากความไพเราะคล้องจองกันโดยลำดับ และเพื่อความเป็นสิริมงคลในพระราชโอรส พระราชธิดาแล้ว พระนามต่าง ๆ ที่ทรงพระราชทานตั้งย่อมเป็นไปตามมหาทักษาเฉลิมพระนาม อันว่าด้วยอักษรดี อักษรร้าย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้มีความคล้องจองกันโดยลำดับ โดยเฉพาะพระนามของเจ้าฟ้าพระราชโอรสทั้ง 7 พระองค์ ซึ่งประสูติแต่ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ดังนี้

“มหาวชิราวุธ ตรีเพชรธมธำรง จักรพงษ์ภูวนาถ ศิริราชกกุณัณฑ์ อัษฎางคเดชาวุธ จุฑาธุชธราดิลก ประชาธิปกศักดิ์เดชน” (กฤตนันท์ ในจิต, 2564)

มีความหมาย กล่าวคือ

1. มหาวชิราวุธ หมายถึง สายฟ้า ซึ่งเป็นอาวุธแห่งองค์อัมรินทร์ (พระอินทร์) (พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6)
2. ตรีเพชรธมธำรง หมายถึง ศาสตราวุธที่มีสามแฉก ตรีศูรย์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าตรีเพชรธมธำรง)
3. จักรพงษ์ภูวนาถ หมายถึง จักราวุธที่เป็นอาวุธของพระนารายณ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ)
4. ศิริราชกกุณัณฑ์ หมายถึง ไปถึงพระแสงขรรค์ต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นเครื่องราชกกุณัณฑ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุณัณฑ์)

5. อัญญาจคเคชาวุธ หมายถึง อาวุธที่มีอานุภาพ 8 ประการ หรือ อาวุธที่มีอานุภาพไปใน 8 ทิศ (สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา)

6. จุฑาธุชธราดิลก หมายถึง จุฑา แปลว่ายอด ส่วนธุช แปลว่าธง ยอดธงจึงเป็นอาวุธแหลมใช้ในการรบเช่นกัน (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย)

7. ประชาธิปกคัคคิตเดชน หมายถึง ลูกศร หรือ ลูกธนู (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกคัคคิตเดชน กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ต่อมาเป็นรัชกาลที่ 7)

พระนามข้างต้นนั้น ล้วนเป็นพระราชโอรสในล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 และเมื่อถอดใจความพระนามที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ย่อมมีความหมายถึง “ศาสตราวุธ” อันเป็นราชศาสตราในพระมหากษัตริยาธิราชผู้เป็นเสมือนดังองค์สมมติเทพและยังสอดคล้องในคติพระมหากษัตริย์พรตราช เรื่อง ขุนพลแก้ว (ปริณายกแก้ว) คือ พระราชโอรสองค์โตของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นขุนศึกคู่ใจ เป็นบัณฑิตนักปราชญ์ มีความฉลาดเฉลียว รู้สิ่งใดควรไม่ควร คอยให้คำแนะนำปรึกษาแด่พระเจ้าจักรพรรดิอยู่เสมอ จึงหมายรวมไปถึงพระนามที่มีความหมายเน้นไปในทางศาสตราวุธ ซึ่งมีความสัมพันธ์ในคติเรื่อง จักรแก้ว คือ ราชศาสตราวุธที่ดีเลิศที่จะคอยคุ้มครองปกป้องรักษาองค์พระจักรพรรดิราช นั่นก็คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเป็นพระราชบิดา นอกจากนี้พระราชโอรสยังทรงประสูติแต่สมเด็จพระอัครมเหสี ซึ่งเปรียบได้ดั่งนางแก้ว (อิตถีรัตนะ)

ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวยกขึ้นมานั้นเป็นเครื่องยกระดับสถานะผู้ปกครองจากกษัตริย์เข้าสู่สถานะพระเจ้าจักรพรรดิแล้วการปรากฏขึ้นแห่งรัตนะนั้น ยังหมายความว่า การปรากฏขึ้นของอำนาจแห่งผู้ปกครอง การปฏิบัติตามจักรวรรดิวัตรนั้นสะท้อนภารกิจแห่งพระเจ้าจักรพรรดิที่เกี่ยวข้องกับการบริหารราชการงานแผ่นดินภายในเป็นสำคัญอีกทั้งยังใช้ “พระคุณ” แห่งการประพบัติธรรมควบคู่กับการแผ่ “พระเดช” แห่งอำนาจให้ปกคลุมทุกภาคส่วนของสังคมการเมือง นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงว่า อำนาจเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่เกิดจากการประพบัติของผู้ปกครองด้วยตนเองมากกว่าที่จะพิจารณาว่าอำนาจแห่งผู้ปกครองมาจากสิ่งเหนือธรรมชาติ เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้มอบให้

นัยที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่า ไม่เพียงแต่องค์พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่มีความยิ่งใหญ่ด้วยบรมเดชานุภาพดังพระมหากษัตริย์พรตราชตามคติที่ปรากฏในชมพูดิสตอร์ หากแต่มีการผสมผสานความเชื่อและถ้อยคำแนวคิดให้สืบทอดไปยังพระราชโอรสเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกโยงในเชิงการยอมรับพระราชสถานะแห่งองค์พระมหากษัตริย์ และเมื่อกล่าวถึงพระราชโอรสที่ทรงพระนามเปรียบดัง “ศาสตราวุธ” ของพระมหากษัตริย์แล้วนั้น ในด้านพระราชธิดาก็ย่อมมีพระนามที่อ่อนโยน อ่อนหวาน สมดังราชนารีจักรีวงศ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทานพระนามที่คล้องจองไพเราะ ดังนี้

“กรรมภรณ์เพชรรัตน์ พายุรัตมณีนัย วไลยอลงกรณ์ ศิราภรณ์โสภณ” (กฤตนันท์ ในจิต, 2564)

ถึงแม้จะมีพระนามที่คล้องจองกันไพเราะยิ่งด้วยภาษาที่วิจิตรเป็นความงามด้านวรรณศิลป์ และแม้ว่าจะมีพระราชมารดาต่างพระองค์กันก็ตาม แต่พระนามที่ได้รับพระราชทานนั้นได้มีความหมายที่แฝงด้วยเกียรติยศอันหมายถึง “เครื่องทรงของพระมหากษัตริราช” กล่าวคือ

1. กรรณาภรณ์เพชรรัตน์ หมายถึง เครื่องประดับพระกรรณ หู (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพชรรัตน์ โสภางคทัศนัยลักษณ์ อรรควรรราชกุมารี)
2. พาหุรัดมณีมัย หมายถึง กำไลต้นพระพาหา ต้นแขน (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย นริศราชกุมารี กรมพระเทพนารีรัตน์)
3. วไลยอลงกรณ์ หมายถึง กำไลข้อพระกร ข้อมือ (สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร)
4. ศิราภรณ์โสภณ หมายถึง เครื่องประดับพระเศียร ศีรษะ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าศิริภรณ์โสภณ พิมลรัตนวดี)

พระนามที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นล้วนแต่มีความหมายไปในทางเครื่องฉลองพระองค์ซึ่งมีความสอดคล้องในคติพระจักรพรรดิราช เรื่อง มณีรัตน์ หรือ แก้วมณี เป็นหนึ่งในรัตนทั้ง 7 ประการ ซึ่งแก้วมณีนี้หมายรวมไปถึงอัญมณีต่าง ๆ ที่ประดับอยู่ในเครื่องฉลองพระองค์หากจะกล่าวกันให้เข้าใจได้โดยง่ายคือ ไม่มีปฏิกูลสนามัญทั่วไปที่จะมี ฟังมี หรือสามารถมีชุดและเครื่องประดับที่ประกอบไปด้วยอัญมณีหลายประการได้มากมายขนาดนี้ นอกไปเสียจากพระจักรพรรดิราช พระนามพระราชธิดาทั้ง 4 จึงมีนัยที่สื่อให้เห็นถึงการประกอบไปด้วยมณีรัตน ๗ อันประดับฉลองพระองค์บรมขัตติยราชกุชิตาภรณ์

จึงอาจกล่าวโดยสรุปว่า คติพระจักรพรรดิราชที่ปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะที่ปรากฏผ่านพระนามพระราชโอรส และพระราชธิดานั้น มีนัยมุ่งหมายให้เกิดความสวัสดิมงคลในพระราชบัลลังก์ ซึ่งพระองค์เป็นผู้ที่ตั้งมั่นในพระราชศรัทธาที่มีแต่พระพุทธศาสนา และการบริหารราชกิจด้วยทศพิธราชธรรม อีกทั้งยังเป็นผู้ทรงปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ นำพาสยามประเทศสู่ความเจริญรุ่งเรือง และรอดพ้นภัยอันตรายที่มาจากเหตุการณ์บ้านเมืองในรูปแบบต่าง ๆ มาได้ จวบจนพระองค์สวรรคตจึงได้รับพระราชสมัญญานามว่า “พระพุทธเจ้าหลวง” และ “พระปิยมหาราช” ย่อมเกิดมาจากพระบรมเดชานุภาพและพระบุญญาบารมีในพระองค์ที่มีมากมายนานัปการดุจพระจักรพรรดิราชที่ได้ครอบครองรัตนทั้ง 7 ประการ ดังที่ได้พรรณามาในข้างต้นแล้วนั้น

4. บทสรุป

คติพระจักรพรรดิราชนั้นมีอิทธิพลอย่างยิ่งในชนชั้นปกครอง โดยเฉพาะสยามประเทศของเราที่รับเอาคติความเชื่อในเรื่องดังกล่าว เป็นการเพิ่มสถานะทางการปกครองของพระมหากษัตริย์เข้าสู่สถานะพระเจ้าจักรพรรดิราช ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจมากมายมหาศาล อีกทั้งยังมีความเกี่ยวโยงสอดคล้องในพุทธชาดก

ในชมพูบดีสูตร แม้ว่าจะเป็นชาดกนอกนิบาตแต่ยังมีสถานะความเชื่อที่แนบสนิทไปในพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่มาตามกาลเวลาและยังคงอยู่ผ่านคติความเชื่อรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนามธรรม และรูปธรรม

พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ที่ทรงปกครองในกรุงรัตนโกสินทร์นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เป็นปฐม สืบสายพระราชสันตติวงศ์เรื่อยมาล้วนได้รับคติพระจักรพรรดิราชาไปในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่มีความประสงค์รับเอาคตินั้นเพื่อเพิ่มการยอมรับในเชิงการเมือง การปกครอง เป็นการเพิ่มพระราชอำนาจเพิ่มพูนพระบรมเดชานุภาพ พระบุญญาบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์ ให้มีพระราชสถานะเหนือขึ้นไปสูงสุด และคติพระจักรพรรดิราชนั้นยังถูกสืบสานมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงมีพระคุณอันประเสริฐยิ่งต่อปวงชนชาวสยามดังปรากฏในพระราชกรณียกิจที่ทรงมีพระราชอุตสาหะในการเอื้อประโยชน์ต่ออาณาประชาราษฎร์โดยทั่วกัน ในช่วงรัชสมัยของพระองค์นั้นได้มีการรับเอาอิทธิพลจากตะวันตกจึงทำให้คติพระจักรพรรดิราชมีอาจแสดงออกมาทางจิตรกรรม สถาปัตยกรรมหรือประติมากรรมได้อย่างเด่นชัดแต่นัยยะที่ผู้เขียนได้นำเสนอไปในข้างต้นนั้นมีความลุ่มลึกในเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อผ่านองค์ประกอบของพระราชสถานะพระมหากษัตริย์ นับเป็นคติที่ยึดโยงกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระบารมี คติดังกล่าวถูกนำมาปรับใช้โดยการผสมผสานเข้ากับความเชื่อในวัฒนธรรมพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีคติเดิมของพราหมณ์เข้าเกี่ยวข้องจึงปรากฏนัยยะแห่งการพระราชทานนามพระราชโอรส พระราชธิดาให้มีราชทินนามไพเราะ และเสริมส่งพระบารมีแห่งองค์พระราชบิดาให้ความมงคลซึ่งผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นหนึ่งในรัตนทั้ง 7 และเกิดความสอดคล้องในคติความเชื่อในเรื่องพระจักรพรรดิราชอย่างแยกยาก แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจมิได้ตั้งใจให้สื่อถึงในทางตรง หากแต่การวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน ตามหลักทฤษฎีที่มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (มปป.) ได้กล่าวไว้ว่า สัญลักษณ์ทั้ง 3 ประการที่จะประกอบขึ้นมาเป็นความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์ คือ

1. บุญกุศลที่ทำให้คนใดคนหนึ่งมาเกิดเป็นพระจักรพรรดิราช ในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีบุญญาธิการมาเป็นประจักษ์ ด้วยการสืบราชสันตติวงศ์แห่งองค์พระมหากษัตริย์มาโดยถูกต้องตามกฎหมายเถียรบาล คือ ทรงเป็นพระราชทายาทในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ที่ทรงสืบราชสันตติวงศ์แห่งจักรีบรมราชวงศ์มาโดยชอบธรรม

2. สิ่งมงคลที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระมหากษัตริย์ ซึ่งผู้ศึกษาได้นำเสนอข้อมูลนี้ไว้ในตารางแสดงรัตนทั้ง 7 ที่ปรากฏในรัชกาลที่ 5 อันปรากฏรัตนมงคลแก้ว 7 ประการ ประกอบด้วย 1. จักรแก้ว (จักรทิพย์) 2. ช้างแก้ว 3. ม้าแก้ว 4. มณีแก้ว 5. นางแก้ว 6. ขุนคลังแก้ว 7. ขุนพลแก้ว ซึ่งพระนามพระราชโอรสพระราชธิดาของพระองค์นั้น มีความหมายอันเป็นนัยที่แฝงไปในพระนามซึ่งพระราชโอรสพระราชธิดาในชั้นเจ้าฟ้า หรือ ที่เรียกลำลองว่า ชั้นทูลกระหม่อมนั้น ล้วนประสูติแต่นางแก้วนั้นก็คือ พระอัครมเหสีคู่พระวรกายนั่นเอง

3. แนวการปฏิบัติตนของพระมหากษัตริย์ราช ซึ่งเรียกว่าจักรวรรดิวัตร ในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานับการมาอย่างต่อเนื่อง โดยตลอดรัชกาลของพระองค์ได้ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา และเป็นผู้ที่มากด้วยความกตัญญู อีกทั้งทรงห่วงใยทุกข์สุขของราษฎรโดยทั่วกัน นับเป็นจริยวัตรอันงดงามและเทียบเคียง จักรวรรดิวัตรอันประกอบไปด้วยทศกฤตกรรมบถ 10 ประการ

ดังที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าทั้งทางฝ่ายราชสำนัก ข้าราชการบริพาร ประชาชน ต่างมีความมุ่งหวังที่จะเทิดทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้มีพระราชสถานะมากกว่าพระมหากษัตริย์ซึ่งมูลเหตุทั้งหลายเหล่านั้นล้วนเกิดจากพระบารมีแห่งมหันตเดชานุภาพในพระองค์ทั้งสิ้น

บรรณานุกรม

กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). *ประมวลองค์ความรู้พระราชพิธีบรมราชาภิเษก*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.

กฤตนันท์ ในจิต. (2564). ความงดงาม 3 ประการ ที่ปรากฏในพระอนุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหลวงอลงกรณ์แห่งแรกของประเทศไทย. *นิตยสารศิลปวัฒนธรรม*, 42 (7).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2479). *พระราชนิพนธ์เรื่องไถ่บ้าน*. กรุงเทพฯ: สยามพาณิชย์การ.

ธรรมธร ไกรก่อกิจ. *วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าสู่การเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ*. ค้น 10 มิถุนายน 2559, จาก www.yudtini.com/index.php/knowledge/dhamma/177-how-to-become-king-of-king

ธานูรา วิไลวานิช และปิยะ มือนันต์. (2563). แนวทางการสืบสานคติพระจักรพรรดิราช สัญลักษณ์แห่งอำนาจในงานศิลปกรรม ณ วัดหน้าพระเมรุราชิกการามวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของพระยาไชยวิชิต (เผือก). *วารสารอยุธยาศึกษา*. 12(2).

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (มปป.). *พระมหากษัตริย์ราช*. กรุงเทพฯ: สารศิลปการ.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2550). *วัดนางนอง*. ค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2566, จาก www.thapra.lib.su.ac.th/webtemplate/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=11.

ลือชัย พิศจำรูญ. (2559). ภาพวาดพระแก้วมรกตทรงเครื่อง 3 ฤดู บนผืนผ้าที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4. ค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.blockdit.com/posts/6356052d8e7af80f43ed74a2>.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2566). *ลูกแก้วเมียวชัย พิมพ์ครั้งที่ 8*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2559). ความหมายของ จักรพรรดิราช พิธีกรรมและสัญลักษณ์ที่สำคัญ.

ศิลปวัฒนธรรม ฉบับ ธันวาคม 2559.

ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2559). อ่างใน สายชล สัตยานุรักษ์. “จักรพรรดิราชธรรมิกราชาธิราช กรุงรัตนโกสินทร์,” ใน จักรพรรดิราช ที่พึ่งของมหาชนชาวสยาม. เอกสารวิชาการ.

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ. (2548). จุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์ : พระนามพระราชโอรส พระราชธิดา และพระราชนัดดา. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

สายสุนีย์ สิงห์ทัศน์. (2547). ช่าง พาหนะทรงคู่องค์พระมหากษัตริย์. กรุงเทพฯ: ความรู้คือพระที่ป.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2564). พระแก้วมรกต ฉบับปรับปรุง. กรุงเทพฯ: มติชน

หอสมุดพิบูลศิลปาคาร. (2561). พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ พระพุทธเลิศหล้านภาไลย. ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.facebook.com/PikulKnowledgeCenter>.

เอนก มากอนันต์. (2562). จักรพรรดิราช คติอำนาจเบื้องหลังชนชั้นนำไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

Chirphy. (2561). พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.facebook.com/Chirphy/posts/>.

VOGUE Thailand. (2561). ร้านเพชรของในหลวง! เปิดจดหมายประวัติศาสตร์ที่ ร.5 ให้ Cartier เป็นร้านเพชรหลวงหนี้ย้ายล่าอาณานิคม. <https://www.vogue.co.th/fashion/article/jewellertotheeking>